

ОНА ТИЛИ ФАНИНИ О‘QITISHDA ZAMONAVIY METODLARNING O‘RNI

Eshnayeva Feruza Qarshiyevna

Ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

+99890 600-24-87

SamDChTI akademik litseyi

Annotatsiya:

Mazkur ishda ona tili fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanishning ahamiyati va samaradorligi yoritiladi. Unda interfaol metodlar, innovatsion ta’lim texnologiyalari hamda axborot-kommunikatsiya vositalarini dars jarayoniga joriy etish orqali o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy metodlarning o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi va darsga bo‘lgan qiziqishini oshirishdagi o‘rni misollar asosida ko‘rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari ona tili ta’limida ta’lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar:

ona tili ta’limi, zamonaviy metodlar, interfaol usullar, innovatsion texnologiyalar, ta’lim samaradorligi, nutqiy kompetensiya, mustaqil fikrlash.

O‘zbek tili ta’limining asosiy maqsadi – o‘quvchilarning o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda to‘g‘ri hamda ravon bayon qiladigan, kitobxonlik madaniyati shakllangan, mustaqil va ijodiy fikrlay oladigan, o‘zgalar fikrini anglaydigan muloqot va nutq madaniyati rivojlangan shaxsni kamol toptirishdan iboratdir.

Zero, yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev: “Shuni unutmaslik kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda, xalqimizning

ertangi kuni qanday bo'lishi farzandlarimizning bugun qanday ta'lim va tarbiya olishiga bog'liq" – deya bejizga ta'kidlamagan¹.

O'zbek tili fanini o'qitishning vazifasi esa o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgarlar fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani rivojlantirish; o'zbek tilining imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda fikrni to'g'ri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishdir.

Mustaqillik davrida o'zbek tilining mavqeyi nihoyatda oshdi. Ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy va boshqa barcha jabhalarda davlat tili amalda qo'llanila boshlandi. Birinchi Prezidentimiz alohida qayd etganidek, "1992-yil 7-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlat tilining maqomi huquqiy jihatdan aniq belgilanib, mustahkamlab qo'yildi. Shu tariqa o'zbek tili mustaqil davlatimizning bayrog'i, gerbi, madhiyasi, Konstitutsiyasi qatorida turadigan, qonun yo'li bilan himoya qilinadigan muqaddas timsollaridan biriga aylandi".²

O'tgan davr mobaynida davlat tilining hayotimizdagi o'rni va ta'sirini kuchaytirish, uni tom ma'nodagi milliy qadriyatga aylantirish yo'lida ilgari tasavvur ham qilib bo'lmaydigan ulkan ishlar amalga oshirildi. Qisqa vaqt ichida o'zbek alifbosi va imlosi isloh qilindi, o'zbek tilini ilmiy tadqiq qilish va o'qitish ishlari mustaqillik davri talablariga javob beradigan darajaga keltirildi.

Ta'lim tizimiga yangi va ilg'or pedagogik texnologiyalar joriy etila boshlandi. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev ham "Biz ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz",³ - deya ta'kidlagan edilar.

¹ Mirziyoyev Sh.M. - "Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi" ma'ruzasi // Kuch adolatda gazetasi. №: 47. 2016 yil. 8 dekabr. 3-bet.

² Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Toshkent: Ma'naviyat, 2008. –B. 85.

³ Mirziyoyev Sh.M. - "Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi" ma'ruzasi // Kuch adolatda gazetasi. №: 47. 2016 yil. 8 dekabr. 3-bet.

Bugungi kunda ta'limga xos innovatsion texnologiyalar o'qitish samaradorligini belgilovchi vositaga aylandi. Zamonaviy sharoitda yaxlit pedagogik jarayon, uning alohida tarkibiy qismlari, pedagogik faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liqlikda "metodika" va "texnologiya" tushunchalari ko'p qo'llaniladi. Metodika ma'lum bir ishni bajarish uchun zarur bo'ladigan metod va usullar yig'indisidir. "Texnologiya" yunoncha so'z bo'lib, "techne" – mahorat, san'at va "logos" – tushuncha, ta'limot ma'nosini anglatadi". "Ta'lim texnologiyasi" iborasining ma'nosi – ta'lim jarayonini yuksak mahorat bilan san'at darajasida tashkil etish to'g'risida ma'lumot beruvchi fan, ta'limot demakdir".⁴

Ona tili millatning g'ururi, iftixori hisoblanadi. Millatning madaniyati, ma'naviyati, ziyolilik darajasi ona tiliga munosabatda ham aniq ko'rinadi. O'zbek tili o'zbek xalqining milliy boyligi sifatida qadim-qadimdan bugungacha ajdodlarimiz tomonidan e'zozlanib, ardoqlanib, sayqallanib kelmoqda.

Tarixdan hozirgacha ona tiliga munosabat turlicha bo'lib kelgan. Lekin eng muhim yutuq shundaki, o'zbek tili ildizi chuqur, eng go'zal til sifatida boy leksikasi, ifoda-tasvir vositalari, rang-barang grammatik qurilishi, fonetikasi bilan milliy adabiy meros sifatida keng imkoniyatlarini hamon saqlab kelmoqda. Uning betakror imkoniyatlarini yuzaga chiqarish, rivojlantirish, boyitib borish uchun millatning har bir farzandi mas'ul va uning taraqqiyoti uchun hech kim befarq bo'lmasligi lozim.

O'zbek tili o'zbek xalqining milliy adabiy tili sifatida, uning obro'-e'tiborini ko'tarish, yuksak ma'naviyati va madaniyatini ko'z-ko'z qilish, yutuqlarimiz to'g'risida g'ururlanib so'zlash, o'zligimizni namoyish etish uchun asosiy vosita ekan, doimo g'amxo'rlikni, e'tiborni, parvarishni talab qiladi. Adabiy tilni parvarish qilish, uning mavqeini tobora ko'tarish esa uning qonun-qoidalariga, ya'ni adabiy til normasiga qat'iy rioya etish bilan belgilanadi. O'zbek adabiy tiliga e'tibor uning davlat tili sifatidagi mavqeini ta'minlash, ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-madaniy, iqtisodiy turmushdagi rolini oshirish, ta'lim-tarbiya, ish yuritish, nashr ishlari, ommaviy axborot vositalarida yuqori madaniyat bilan foydalanish, so'z boyligi va grammatik

⁴ Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. – Тошкент: Фан, 2006.

qurilishidagi o'zgarishlarni xolisona baholab borish, zarur bo'lganda, ma'lum choralar ko'rish, til rivoji uchun ongli aralashishni amalga oshirish kabilar bilan chambarchas bog'liqdir.

Akademik litsey o'quvchilarning mustaqil bilim olishi, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish, ularni kasbga yo'naltirish masalasi o'qituvchining diqqat markazida bo'lishi lozim. O'quvchilarni o'zbek tili darslariga qiziqtirish maqsadida o'qituvchi, avvalo, pedagogik faoliyat ko'rsatayotgan ta'lim muassasasining tayyorlaydigan ixtisosligini e'tiborga olgan integratsiyalashgan differensial o'qitishni amalga oshirishi lozim. O'qitish mazmunini maqsadli tashkil etish deganda o'quvchi tomonidan o'zlashtirilayotgan bilimlarni uning kelgusi faoliyatida tutgan o'rnini, nazariya va amaliyotning ahamiyati, ta'lim-tarbiyaning uzviyligini amalga oshirish orqali shaxsning barkamolligini ta'minlash tushuniladi. Shu maqsadlarni ko'zlab, ona tili o'qituvchisi o'qitish jarayonida zamonaviy metodlar va axborot texnologiyalaridan foydalanib, o'quv muammolariga asoslangan vaziyatlarni vujudga keltirishi va ma'ruza, seminar, sayohat, bahs-munozara, suhbat, konferensiya, muammoli ta'lim darslarida ularning muvaffaqiyatli hal etilishini ta'minlashi talab etiladi. «Oldimizga qo'ygan buyuk maqsadlarimizga, ezgu niyatlarimizga erishishimiz, jamiyatimizning yangilanishi, hayotimizning taraqqiyoti va istiqboli, amalga oshirilayotgan islohotlarimiz, rejalarimizning samarasi, taqdiri - bularning barchasi, avvalambor, zamon talablariga javob beradigan yuqori malakali, ongli mutaxassis kadrlar tayyorlash muammosi bilan chambarchas bog'liqligini barchamiz anglab yetmoqdamiz», - degan edi Birinchi Prezidentimiz Oliy Majlisning IX sessiyasida so'zlagan nutqida.

O'z fikrini ravon, go'zal va lo'nda ifoda eta olmaydigan mutaxassisni zamon talabi darajasidagi mutaxassis deb bo'lmaydi. Ana shuni hisobga olgan holda akademik listeylarda o'zbek tili ta'limiga alohida e'tibor beriladi. Innovatsion va interfaol ta'lim texnologiyalari ta'lim sifatini yaxshilash, samaradorligini oshirish, o'qituvchi, o'quvchi, o'quvchilar guruhi, shuningdek, jamoa o'rtasida o'zaro hamkorlikni qaror toptirish, g'oyaviy va ruhiy birlikka erishish, yagona maqsad sari intilish, har bir ta'lim

oluvchi (o'quvchi, o'quvchi)ning ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, shaxs sifatida namoyon bo'lishi uchun zarur shart-sharoit hamda muhitni yaratishda katta imkoniyatlarga ega. Interfaol ta'limning eng muhim tarkibiy elementi bo'lgan interfaol metodlar o'z mohiyatiga ko'ra ta'lim maqsadlarini amalga oshirishda ma'lum darajada samaradorlikka erishishni ta'minlaydi.

Zamonaviy sharoitda ta'lim samaradorligini oshirishning eng maqbul yo'li – bu mashg'ulotlarni interfaol metodlar yordamida tashkil etish deb hisoblanmoqda.

Interfaol o'qitish “ta'lim jarayonining asosiy ishtirokchilari – o'qituvchi, o'quvchi va o'quvchilar guruhi o'rtasida yuzaga keladigan hamkorlik, qizg'in bahs-munozalar, o'zaro fikr almashish imkoniyatiga egalik asosida tashkil etiladi, ularda erkin fikrlash, shaxsiy qarashlarini ikkilanmay bayon etish, muammoli vaziyatlarda yechimlarni birgalikda izlash, “o'qituvchi – o'quvchi – o'quvchilar guruhi”ning o'zaro bir-birlarini hurmat qilishlari, tushunishlari va qo'llab-quvvatlashlari, samimiy munosabatda bo'lishlari, ruhiy birlikka erishishlari kabilar bilan tavsiflanadi. Interfaol ta'lim mohiyatiga ko'ra suhbatning “o'quvchi – axborot-kommunikatsion texnologiyalar” shaklida tashkil etilishi o'quvchilar tomonidan mustaqil ravishda yoki o'qituvchi rahbarligida axborot texnologiyalari yordamida bilim, ko'nikma, malakalarning o'zlashtirilishini anglatadi.

O'qituvchi ta'lim jarayonida interfaol ta'lim yordamida o'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish, mustaqillik, o'z-o'zini nazorat, o'z-o'zini boshqarish, samarali suhbat olib borish, tengdoshlari bilan ishlash, ularning fikrlarini tinglash va tushunish, mustaqil hamda tanqidiy fikrlash, muqobil takliflarni ilgari surish, fikr-mulohazalarini erkin bayon qilish, o'z nuqtai nazarlarini himoya qilish, muammoning yechimini topishga intilish, murakkab vaziyatlardan chiqa olish kabi sifatlarni shakllantirishga muvaffaq bo'ladi. Eng muhimi, interfaol metodlarni qo'llash orqali o'qituvchi o'quvchilarning aniq ta'limiy maqsadga erishish yo'lida o'zaro hamkorlikka asoslangan harakatlarini tashkil etish, yo'naltirish, boshqarish, nazorat va tahlil qilish orqali xolis baholash imkoniyatini qo'lga kiritadi.

Til va adabiyot ta'limiga xorijiy tajribalar va innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish bugungi ta'limning dolzarb masalasi sifatida kun tartibida turibdi. Ayniqsa, til ta'limida interfaol ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, amalda qo'llash masalasi dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Taniqli pedagog N.P.Kapustin ta'kidlaganidek: “Dars samaradorligi deganda biz uning har bir o'quvchining intellektual ravnaqi uchun foydaliligini tushunamiz”.⁴

Ta'limning texnik vositalari (TTV) - o'quv materialini ko'rgazmali namoyish etishga, uni tizimli yetkazib berishga yordam beradi; o'quvchilarning o'quv materialini tushunishlari va yaxshi eslab qolishlariga imkon beradi.

Yordamchi ta'lim vositalari (YTV) – grafiklar, chizmalar, namunalar va boshqalar.

O'quv - uslubiy materiallar (O'UM) - o'quv materiallar, o'zlashtirilgan o'quv materiallarini mustahkamlash uchun mashqlar. Bular o'quvchilarning mustaqil ishlarini faollashtirishga yordam beradi.

Grafikli organayzerlar (tashkil etuvchi) – fikriy jarayonlarni ko'rgazmali taqdim etish vositasi hisoblanadi. Grafikli organayzerlar tahsil oluvchilarda mantiqiy fikrlash, shaxsiy xatolar ustida ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Grafik organayzerlar o'quvchilarni ijodga, izlanishga chorlaydi. Tahsil oluvchilar ta'lim-tarbiya jarayonining faol ishtirokchilariga aylanadilar, o'zlari mustaqil bilim oladilar, kollektiv ravishda ta'limiy vazifalarni hal etadilar, o'z-o'zini baholaydilar, ta'lim texnologiyalarini tuzishda ishtirok etadilar.

Grafik organayzerlarga “Baliq skeleti”, “BBB”, “Konseptual jadval”, “Venn diagrammasi”, “Insert”, “Klaster”, “Nima uchun?”, “Qanday?” va boshqalar kiradi.

Grafik organayzerlardan ta'lim jarayonida turli maqsadlarda foydalaniladi. Ma'lumotlarni tarkiblashtirish va tarkibiy bo'lib chiqish, o'rganilayotgan tushunchalar o'rtasidagi aloqa va o'zaro bog'liqlikni o'rnatishning usul va vositalariga “Klaster”, “Toifalash jadvali”, “Insert”, “BBB jadvali” kabi grafik organayzerlar kiradi. “T-

⁴ Капустин Н. П. Педагогические технологии адаптивные школы–М., 2001. С.29.

jadvali”, “Venn diagrammasi” ma’lumotlarni tahlil qilish, solishtirish va taqqoslash maqsadida qo’llaniladigan usul va vositalardir. “Nima uchun?”, “Baliq skeleti”, “Piramida”, “Qanday?”, “Kaskad” tarkibiy-mantiqiy sxema - muammoni aniqlash, uni hal etish, tahlil qilish va rejalashtirish usullari va vositalari.

Har bir pedagog shuni doimo hisobga olishi va esda tutishi lozimki, dars o‘quv-tarbiya jarayonining asosiy shaklidir. Dars jarayonida har tomonlama rivojlangan shaxsni tarbiyalashga e’tibor qaratiladi, birinchi navbatda bu amalga oshiriladi. Shuning uchun ham mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan soha mutaxassislarining fikricha “Pedagogik texnologiya” bu o‘quvchilarni o‘qishi, o‘rganish va ularni har tomonlama rivojlantirish qonun-qoidalarini o‘z ichiga olgan pedagogik tadbirlar tizimidan iboratdir deyiladi.

Ta’limni texnologiyalashtirish ta’lim jarayonini samaradorligini oshirish va ta’lim oluvchilarni berilgan sharoitda hamda ajratilgan vaqt ichida loyihalashtirilayotgan o‘quv natijalariga erishishlarini kafolatlash maqsadida uni to‘liq boshqarish g‘oyasini tashkil etishdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 2017-yil 7-fevraldagi farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni va "Kadrlar Tayyorlash Milliy Dasturi". –Toshkent. 1997.
3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
4. Karimov I.A. Adabiyotga e’tibor – ma’naviyatga, kelajakka e’tibor. – Toshkent: O‘zbekiston, 2009.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 2017-yil 7-fevraldagi farmoni.

6. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Kadrlar Tayyorlash Milliy Dasturi". –Toshkent. 1997.
7. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
8. Karimov I.A. Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor. – Toshkent: O'zbekiston, 2009.
9. Begimqulov U. Pedagogik ta'limda zamonaviy texnologiyalar. "Pedagogik ta'lim" jurnali. 2005, 6-son, 15-17-betlar.
10. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradiligini oshirish yo'llari. Tuzuvchi: R.Ishmuxammedov. -T.: 2003. 3-11-betlar.
11. Капустин Н. Педагогические технологии адаптивные школы–М. 2001.